

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนต่อของเด็กและเยาวชน ในชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 6 ตอนดังนี้

1. แนวคิดเรื่องสุขภาพจิต
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการควบคุมตนเอง
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
4. วิถีชีวิตในชุมชนแออัด
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

รายละเอียดแนวคิดทฤษฎีที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษามีดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2539 : 2 - 4) ได้กล่าวถึงทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมซึ่งแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งว่าพฤติกรรมเหล่านี้ มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ทฤษฎีสร้างจากการสรุปผลการวิจัยเรื่องดังกล่าวของเยาวชนและประชาชนไทย อายุ 6 ถึง 60 ปี จำนวนหลายพันคน ซึ่งเป็นผลการวิจัยในประเทศไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา

ทฤษฎีต้นไม้มี 3 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้ของต้นไม้
2. ส่วนลำต้นของต้นไม้
3. ส่วนที่เป็นรากของต้นไม้

1. ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้ของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานที่ละเว้นชั่ว และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม กล่าวถึงพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ที่รวมเข้าเป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ ผลไม้ของต้นไม้ที่ออกมาจะเป็นพฤติกรรมที่น่าปรารถนา คือ สาเหตุทางจิตใจ

2. ส่วนที่เป็นลำต้นของต้นไม้ ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ

1. เหตุผลเชิงจริยธรรม
2. มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง
3. ความเชื่ออำนาจในตน
4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
5. ทักษะคุณธรรมและค่านิยม

3. ส่วนรากของต้นไม้ ซึ่งเป็นจิตลักษณะ 3 ด้านคือ

1. สติปัญญา
2. ประสบการณ์ทางสังคม
3. สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้านในปริมาณที่สูง เหมาะสมกับอายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง 5 นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสม

เนื้อหาของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม จึงสรุปได้ว่าคนไทยที่มีพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งนั้น มีลักษณะทางจิตที่สำคัญ 8 ประการ คือ (ควงเดือน พันธมนาวิน, 2539:124)

- (1) การเป็นคนที่จะเห็นแก่ส่วนรวม มากกว่าที่จะเห็นแก่ตัวหรือพวกพ้อง (เหตุผลเชิงจริยธรรมสูง)
- (2) การเป็นคนที่สามารถคงการณ์ไกล และรู้จักบังคับตนเองให้อดใจให้ได้ (มุ่งอนาคตและควบคุมตนเอง)
- (3) เป็นผู้ที่เชื่อว่าทำดีได้ดี (ความเชื่ออำนาจในตน)
- (4) มีความวิริยะอุตสาหะ ฝ่าฟันอุปสรรค จนเกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์)
- (5) มีความพอและเห็นความสำคัญของความดีงาม เห็นโทษของความชั่วร้ายต่าง ๆ (ทัศนคติ คุณธรรม ค่านิยม ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้นและสถานการณ์ที่จะกระทำนั้น) นอกจากนั้นยังมีลักษณะพื้นฐานทางจิตอีก 3 ประการ คือ
- (6) ความเฉลียวฉลาด สามารถเข้าใจและคิดระดับนามธรรม
- (7) รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีประสบการณ์ทางสังคมสูง และ
- (8) มีสุขภาพจิตดี มีความวิตกกังวลน้อยหรือในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

ในการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนต่อของเด็ก และเยาวชนในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานครนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาจิตลักษณะบางประการ ที่น่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กและเยาวชนเรียนต่อ ดังนี้

1. สุขภาพจิต
2. การควบคุมตนเอง
3. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

การศึกษาจิตลักษณะเหล่านี้ มีแนวคิด ทฤษฎี เพื่ออธิบายจิตลักษณะดังกล่าว ต่อไปนี้คือ

2.1 แนวคิดเรื่องสุขภาพจิต

2.1.1 ความหมายของสุขภาพจิต

สุขภาพจิต มีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความ ไว้หลายประการ เช่น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก (2524 : 79) ให้ความหมายของสุขภาพจิตว่า หมายถึงความรู้สึกรู้สึกทุกข์ใจอันเนื่องมาจากปัญหาทางจิต และทางกายร่วมกัน ปัญหาทางจิต หมายถึงความวิตกกังวลอันประกอบด้วยความกลัวในเรื่องต่าง ๆ โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ความกุ่มใจ ความโกรธง่าย ตื่นเต้นง่าย ขาดสมาธิ ขาดความกล้าและกลัวผิด

นายแพทย์สมพงษ์ รังสิตพรหมณกุล (2525 : 1) กล่าวว่า ผู้มีสุขภาพจิตดีนั้นต้องเป็นผู้มองโลกในแง่ดี พึ่งตนเองได้ พึ่งผู้อื่นได้บ้าง และให้ผู้อื่นได้พึ่งบ้าง สามารถทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับปัญหา อุปสรรคของชีวิตได้โดยไม่เสียสุขภาพ เป็นผู้สำรวจตนเอง มองตนเองอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง รู้สึกในคุณค่าและขอบเขตของตน มีความพอใจในสภาพของตน และรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต พอใจในบทบาทและเพศแห่งตน เรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีต แล้วปรับปรุงแก้ไขตัวเองเสมอ มีความอยากหรืออยากเห็นหรือใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความพอใจจะอยู่ร่วมกับผู้อื่น มองผู้อื่นในแง่ดีเคารพ ให้ความสนใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้ใกล้ชิด มีความพร้อมที่จะร่วมมือ ประนีประนอมกับผู้อื่น มีการแสดงออกและควบคุมอารมณ์ของตนดี มีบุคลิกภาพเหมาะสมกับเพศ วัย และบทบาทของตน

กรมการแพทย์ (2529 : 3) ได้ให้ความหมายของ “สุขภาพจิต” ว่าเป็นสภาพจิตใจของบุคคลที่สามารถแก้ปัญหา สามารถปรับตัวและจิตใจได้อย่างเหมาะสมกับสังคมและสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง และเสริมว่าในการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้น ย่อมต้องเผชิญความทุกข์ ความตึงเครียด ความไม่พอใจ ความผิดหวัง แต่ผู้มีสุขภาพจิตดีจะสามารถแก้ปัญหาหรือผ่อนปรนทางออกที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม และสามารถปรับจิตใจให้ยอมรับผลที่จะเกิดตามมาได้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบายตามอัธยาศัย และปราศจากอาการของโรคจิต โรคประสาท

กองสุขภาพจิต (2532 : 1) ได้ให้ความหมายของ สุขภาพจิต ไว้ว่า สุขภาพจิต คือ สภาพความสมบูรณ์ของจิตใจ สภาพของจิตใจจะมีความสมบูรณ์เพียงไร ดูได้จาก สมรรถภาพของจิตใจ ซึ่งได้แก่ความสามารถในเรื่องต่อไปนี้

1. การกระชับมิตร หมายถึง ความสามารถในการปลูกมิตร และความเป็นมิตรนั้นไว้ได้ รวมทั้งความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น และเป็นสุข
2. พิชิตอุปสรรค หมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหา และปรับตัวให้อยู่ได้ หรือก่อประโยชน์ ในท่ามกลางความเป็นอยู่ และความเปลี่ยนแปลง ของสภาพสังคม
3. รู้จักพอ หมายถึง ความสามารถในการกระทำใจให้ยอมรับในสิ่งที่อยากได้ อยากเป็นเท่าที่ได้เป็นอยู่จริงด้วยความสบายใจ

บุญริบ สักคัมณี (2532 : 48) สรุปความหมายของสุภาพจิตว่า หมายถึง ระดับความวิดกกังวลอันประกอบด้วยความกลัวในเรื่องต่าง ๆ โดยปราศจากเหตุผล ความกลัวใจ ความโกรธง่าย ความตื่นเต้นง่าย ขาดสมาธิ ฯลฯ ลักษณะนี้หากบุคคลมีในระดับต่ำ หมายถึง ภาวะการมีสุภาพจิตดี

อัมพร โอตระกุล (2538 : 14) กล่าวว่า สุภาพจิต คือ สภาพชีวิตที่เป็นสุข มีความสมบูรณ์ทั้งกายและใจ สามารถปรับตัวหรือความต้องการของคนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เข้ากับบุคคลที่อยู่ร่วมและกับสังคมที่เกี่ยวข้องด้วยดี โดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่คนและผู้อื่น ทั้งยังก่อให้เกิดผลดีและประโยชน์สุขแก่ตนเองด้วย

มณฑา สุขศิริ (2540 : 8) สรุปว่า สุภาพจิต คือ ความสมบูรณ์ของจิตใจมนุษย์ อันจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้ และมีการปรับตัวที่เหมาะสมในทุกสภาวะ

ถวิล ธาราโกชน์ และ ศรีชัย คำวิสุข (2540 : 154) สรุปว่าสุภาพสุภาพจิตคือ คุณสมบัติของจิตใจ อันมีความคิดเป็นพื้นฐานในการที่บุคคลจะสามารถอดทนต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความประสมกลมกลืนพอเหมาะพอดี แสดงให้เห็นความสมบูรณ์ของจิตใจ ปราศจากความประหวั่นพรั่นพรึง และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

จากความหมายของ “สุภาพจิต” ที่ได้กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า สุภาพจิต คือ ความสมบูรณ์ทั้งสุภาพพากายและสุภาพใจ มีระดับความวิดกกังวล ความกลัว ความกลัวใจ ความโกรธง่าย ฯลฯ ในระดับต่ำ มีชีวิตอย่างมีความสุข มีความสามารถในการปรับตัวได้ดีในทุกสภาวะ ทั้งกับคนอื่น และและสภาพแวดล้อม

2.1.2 ลักษณะของผู้ที่มีสุภาพจิตดี

สุภาพจิตเป็นเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ประจำวัน โดยเพิ่งถึงในแง่ความรู้ถึงนึกคิดทั้งต่อตนเองและคนอื่น ๆ ในสังคม ความสามารถในการเผชิญกับชีวิตและความสัมพันธ์กับสังคมได้อย่างราบรื่น มีผู้กล่าวถึงผู้มีสุภาพจิตดีไว้คือ

สุโท เจริญสุข (2520 : 226 - 227) กล่าวว่าลักษณะของผู้ที่มีสุภาพจิตดี พอเป็นที่สังเกตได้ดังนี้

1. มีความรู้จักปฏิบัติตัวพอเหมาะสมควร ไม่มากไม่น้อยเกินไปในเรื่องการกินการอยู่ การเชื่อมั่นในตนเอง
2. มีความเข้าใจดีเกี่ยวกับความสามารถ ความเป็นไทยของตัวเอง และในการเกี่ยวข้องกับคนอื่น
3. รู้จักยับยั้งชั่งใจหักห้ามอารมณ์เป็น ไม่โลภ ไม่โกรธ หลง โดยไม่สมควร
4. มีความมุ่งหมายแน่นอนในชีวิต ไม่เล็งเล็งกว้างเลื่อนลอย คามบุญคามกรรม มีอาชีพเป็นหลักฐาน

5. มีกิริยาท่าทางเรียบร้อย ไม่วิปริตบกพร่อง (จนเกินขนาดและขอบเขต) ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี

6. มีความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งจะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว หน่วยงาน และชุมชน มีจุดมุ่งหมายและดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เมื่อมีอุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ด้วยความราบรื่น

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (อ้างแล้ว ; 6) กล่าวว่า บุคลิกภาพของผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและมีสุขภาพจิตดี จะมีลักษณะดังนี้

1. มีความเข้าใจต่อชีวิต ต่อโลก ขอมเผชิญทั้งสิ่งดีและไม่ดี ทั้งสุขและทุกข์
2. ยอมรับในสภาพของตนเอง ทั้งแง่ดีและความบกพร่อง เห็นว่าเป็นสภาพโดยธรรมชาติ และพยายามแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
3. มีความพยายามคงเส้นคงวา ในวิถีทางแห่งความคิด พฤติกรรม และความรู้ดีกว่าคนอื่น ๆ
4. ไม่เป็นกังวลหรือห่วงใยในตนเองจนเกินไป ส่วนมากจะเอาใจใส่ในปัญหาต่าง ๆ รอบตัว เช่นงานในหน้าที่ ซึ่งคล้าย ๆ กันว่าเขาเป็นบุคคลที่เหมาะสมกับงานนั้น ๆ เป็นอย่างยิ่ง
5. รักความสงบ ชอบหามุมสงบเพื่อทำงานเมื่อเวลาต้องการใช้ความคิดอย่างหนัก ไม่ชอบยุ่งกับกิจกรรมของคนอื่น
6. มีความคงเส้นคงวาในงานที่ทำ สิ่งที่น่าสนใจในยามมีชื่อเสียงโด่งดัง และยามตกยาก
7. มีความชื่นชมและยึดมั่นในสิ่งที่ชอบเสมอ ๆ เช่น ดอกไม้ ธรรมชาติ หนังสือ คนดี ฯลฯ
8. มีความรู้สึกว่าคุณเองก็เหมือนกับคนอื่น ๆ ไม่วิเศษไปกว่าใคร มีความเป็นอยู่ท่ามกลางมวลมนุษย์และเหมือนมนุษย์ทั้งหลาย
9. มีความรักต่อมนุษย์ทั้งหลาย ไม่จำกัดเฉพาะภายในครอบครัวตนเอง
10. มีเพื่อนแท้ แม้ไม่มาก ไม่ต้องเป็นคนกว้างขวาง
11. มีอารมณ์ขัน
12. มีความคิดสร้างสรรค์

ปัญญา สมบูรณ์ศิลป์ (2523 : 6 - 7) กล่าวว่า ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีคือ ผู้ที่มีความเจริญเติบโตทางจิตปกติ มีวุฒิภาวะด้านอารมณ์ ซึ่งทำให้บุคคลผู้นั้นสามารถเผชิญปัญหาประจำวันได้ สามารถแก้ไข จัดการสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีสมองและปฏิภาณเฉียบไว สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีขวัญดี ประกอบกิจการต่าง ๆ ด้วยความพึงพอใจ รู้สึกสนุก ผู้มีสุขภาพจิตดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีจิตใจเจริญเติบโตและพัฒนาการได้สูงสุด
2. มีความมั่นคงทางอารมณ์ ไม่หวั่นไหวง่าย ๆ และมีความเป็น "เป็นผู้ใหญ่"

3. มีขวัญและกำลังใจดี ในการประกอบกิจการต่าง ๆ ประจำวันทั้งในบ้าน ในโรงเรียนและในชุมชน

4. พยายามเอาชนะอุปสรรค โดยไม่ย่อท้อถอย สามารถดำเนินงานตามโครงการไปได้จนสำเร็จบริบูรณ์ ไม่ละทิ้งเสียกลางคัน และมีความภาคภูมิใจพอสมควรในการทำสิ่งต่าง ๆ

5. ไม่ตัดขาดโลกแห่งความเป็นจริง โดยการสร้างโลกแห่งความฝันเข้ามาแทนที่

6. ไม่มีความรู้สึกผิดจนเกินสมควร ไม่ว่าจะในเรื่องความคิด ความรู้สึก หรือการกระทำใด ๆ

7. มีความนับถือตนเองและผู้อื่นได้ และไม่มีความรู้สึกว่าถูกกลั่นแกล้งปองร้ายจากผู้อื่น

8. สามารถรู้สึกเป็นสุขโดยลำพังตนเองได้เป็นบางครั้งในวันหนึ่ง ๆ และสามารถทำให้จิตสงบ ว่าง เป็นสมาธิได้

9. แสดงความสนใจ อยากรู้ อยากเห็น และกระตือรือร้นในการดำรงชีวิตประจำวัน

10. ยอมรับสภาพและบทบาทของเพศชายหรือเพศหญิงได้ เพื่อว่าเด็กผู้ชายควรจะมีเป้าหมายที่จะพัฒนาผู้ชายเต็มตัว และเด็กผู้หญิงก็ควรจะมีเป้าหมายที่จะพัฒนาเป็นผู้หญิงเต็มตัวด้วย

11. มีความรักใคร่และนับถือบิดามารดาของตน แต่ก็แสดงให้เห็นว่ากำลังมีอิสระในตนเอง และสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองมากขึ้นเรื่อย ๆ

กรมการแพทย์ (2529 : 3) ได้ให้ข้อพิจารณาลักษณะผู้ที่มีสุขภาพจิตดีไว้ดังนี้คือ

1. ไม่มีโรคทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2. สามารถสร้างความสัมพันธ์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

3. สามารถปรับตัวอยู่ในสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงให้พออยู่ได้ หรือสามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนเอง และแก่ชุมชนได้ตามสมควรแก่สภาพคน

พ่อพระพรณ เกิดพิทักษ์ (2530 : 19) สรุปลักษณะของผู้มีสุขภาพจิต ไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. มีสุขภาพกายดี มีสุขนิสัยดีในเรื่อง การพักผ่อน การออกกำลังกาย อาหาร และการรักษาความสะอาด

2. สามารถเผชิญกับความจริง โดยไม่แสดงพฤติกรรมเกินกว่าเหตุ

3. เมื่อพบอุปสรรค จะพยายามใช้วิธีแก้ปัญหาโดยตรง ไม่หลีกเลี่ยง

4. มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

5. มีความเคารพตนเองและผู้อื่น มีเจตคติที่ดีต่อชีวิต

6. มีเป้าหมาย ความสนใจ และวิธีการ ไปสู่เป้าหมายภายในขอบเขตที่สังคมยอมรับ

7. เข้าใจและยอมรับตนเองอย่างแท้จริง ทราบถึงส่วนดีและยอมรับข้อบกพร่องของตนเองเป็นคนมีอารมณ์ขัน

8. มีความกระตือรือร้นในชีวิต ไม่เบื่อหน่ายท้อแท้ เข้าทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความพอ

ใจ

ทวีสิทธิ์ สิทธิกร (2531 : 6) กล่าวว่า ผู้ที่มีสุขภาพจิตดี หมายถึง ผู้ที่มีความเจริญเติบโตทางจิตปกติ มีวุฒิภาวะด้านอารมณ์ สามารถแก้ไขจัดการกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีจิตใจเบิกบานแจ่มใส ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความพึงพอใจ และลักษณะของผู้มีสุขภาพจิตดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้มีจิตใจเจริญเติบโตและพัฒนาการได้สูงสุด
2. มีความมั่นคงทางอารมณ์และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี
3. มีความกระตือรือร้น ไม่เหนื่อยหน่ายท้อแท้ใจหรือหมดหวังในชีวิต
4. มีความรู้สึกและมองโลกในแง่ดีเสมอ
5. ไม่มีอารมณ์เครียดจนเกินไปและมีอารมณ์ขันบ้างตามสมควร
6. มีความตั้งใจในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ประจำวันทั้งในบ้าน ในโรงเรียน และ

ในชุมชน

7. รู้จักตนเองและเข้าใจบุคคลอื่นได้ดี
 8. มีความเชื่อมั่นในตนเองอย่างมีเหตุผล
 9. สามารถแสดงออกอย่างเหมาะสม เมื่อประสบความล้มเหลว
- สุจิตรา จรัสศิลป์ (ม.ป.ป. : 1 - 2) ได้กล่าวถึงผู้มีสุขภาพจิตดี ไว้ว่า
1. เป็นผู้มองโลกในแง่ดี มีจิตใจสดชื่นแจ่มใส ร่าเริง และมีอารมณ์ขันอย่างถูกกาละ

เทศะ

2. สามารถบอกรับฟังผู้อื่นให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น
3. รู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินใจ แก้ปัญหาตามสภาพความเป็นจริง
4. เป็นผู้สำรวจตนเอง มองตนเองอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง
5. มีความพอใจในสภาพของตนเอง และรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต พอใจในบทบาท

และเพศแห่งตน

6. มีความพอใจจะอยู่ร่วมกับผู้อื่น
7. สามารถอยู่ภายใต้ความกดดันได้ดีพอสมควร
8. มีการแสดงออก และการควบคุมอารมณ์ของตนดี มีบุคลิกภาพเหมาะสมกับเพศ

วัย และบทบาทของตน

จากรายละเอียดที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสรุปลักษณะของเด็กที่มีสุขภาพจิตดี หมายถึง เด็กที่มีสุขภาพจิตดี จะมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีความสุขสบาย ความมั่นคงปลอดภัย และความพึงพอใจในลักษณะที่ตรงกับความเป็นจริง ไม่ประเมินความสามารถของตนต่ำหรือสูงเกินไป รู้จักยอมรับข้อจำกัดของตนเอง สามารถสร้างสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น นอกจากนี้การจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพจิตดีนั้น เด็กจะต้องเรียนรู้ความเป็นจริงอย่างสมเหตุสมผล ต้องรู้จักคิด ตัดสินใจ จัดการกับ

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง ตลอดจนสามารถตั้งเป้าหมายที่สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือมีทางเป็นไปได้ ในการศึกษาสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการวัดสุขภาพจิต จากลักษณะต่าง ๆ เช่น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณเป็นคนตื่นตัวง่าย หรือเวลาทำการบ้านถ้าใครมาส่งเสียงดังข้าง ๆ ข้าพเจ้าจะทำต่อไปไม่ได้ ฯลฯ

2.2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเอง

2.2.1 ความหมายของการควบคุมตนเองตนเอง

การควบคุมตนเอง มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

คอร์เมียร์และคอร์เมียร์ (Cormier and Cormier, 1979 : 476 อ้างใน ปภาวดี แจ่มศิริ, 2527 : 4) ให้ความหมายของการควบคุมตนเองว่า หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้วิธีการหนึ่งวิธีการใดหรือหลายวิธีเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยที่บุคคลนั้นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรม เป้าหมาย กระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายและควบคุมตัวแปรทั้งภายในและภายนอกของบุคคล อันจะมีผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้นด้วยตนเอง

บริกแฮม (Brigham, 1978 : 267) กล่าวว่า การควบคุมตนเอง เป็นความสามารถของบุคคลที่จะควบคุมพฤติกรรมของตน โดยการเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมของตน และ บุคคลยังเรียนรู้ที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนเองมากเท่าไร เขายังจะมีอิทธิพลต่อชีวิตของตนเองมากขึ้นเท่านั้น

โรเจอร์ส (Rogers, 1966 : 315) มีความเห็นว่าการควบคุมตนเองนั้นเกี่ยวข้องกับการเลือกตัดสินใจในการกระทำพฤติกรรมหนึ่ง จากพฤติกรรมสองพฤติกรรมที่ขัดแย้งกัน

ไรท์ (Wright, 1976 : 92) อธิบายการควบคุมตนเองว่าเป็น ความสามารถของบุคคลที่จะบังคับนิสัยของตนเอง พฤติกรรมของตนเอง เมื่อเผชิญกับสิ่งยั่วยุและสถานการณ์กดดันโดยปราศจากรางวัลหรือการสนับสนุนจากภายนอก และเน้นด้วยว่า การควบคุมตนเองเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคมและจริยธรรม

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 140) ได้ให้ความหมายการควบคุมตนเองว่าเป็นความสามารถในการกำหนดตนเองของบุคคล ด้านความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำให้เป็นไปในทิศทางที่บุคคลต้องการ ไม่ว่าจะเผชิญปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ หรืออยู่ในสถานการณ์ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งในใจ

โรเซนบัม (Rosenbaum, 1980 : 109 - 121) ได้สรุปความหมายการควบคุมตนเองว่าเป็นความสามารถของบุคคลที่จะละเว้นการกระทำบางชนิด หรือความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมด้วยเหตุผลและความอดทน เพื่อให้เกิดผลดีตามที่ต้องการหรือหลีกเลี่ยงสิ่งไม่ดีที่อาจเกิดขึ้น ตลอดจนความสามารถในการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดพฤติกรรมตามที่บุคคลมุ่งหวังไว้ แม้เมื่อบุคคลนั้น

ต้องเผชิญกับปัญหา อุปสรรค หรืออยู่ในภาวะที่เกิดปัญหาความขัดแย้งในจิตใจ ความสามารถดังกล่าวประกอบด้วย

- ๑) 1. การใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลและคำพูดบอกตนเองในการควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์และการกระทำ
2. การประยุกต์วิธีการมาใช้แก้ปัญหาอย่างเป็นลำดับขั้น เช่น การวางแผน การให้คำจำกัดความของปัญหา การประเมินตัวเลือก การคาดหมายถึงสิ่งที่จะเกิดตามมา
3. ความสามารถที่จะยับยั้งการกระทำตามอำเภอใจตนเอง
4. การรับรู้ถึงประสิทธิภาพในผลการกระทำของตนเอง (Self - Efficiency) เช่น สามารถสังเกตเห็นถึงคุณสมบัติและความสามารถของตนเองในการควบคุมสิ่งแวดล้อม หรือ ควบคุมผลการกระทำด้วยตนเอง

ส่วนความหมายของการควบคุมตนเองที่ใช้ในกลุ่มนักวิชาการชาวไทย เช่น ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520) และคนอื่น ๆ คือ ความสามารถที่จะปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติเพื่อผลที่ดีกว่า หรือมีคุณค่าสูงกว่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

สรุปความหมายของการควบคุมตนเอง ที่ผู้วิจัยจะใช้ในการศึกษากับเด็กและเยาวชน คือ ความสามารถของบุคคล ที่จะต้องรู้จักบังคับนิสัยของตนเอง เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ ไม่ว่าจะเผชิญกับสถานการณ์ที่กดดันเพียงใดก็จะสามารถที่จะเผชิญอุปสรรคใด ๆ เพื่อให้เกิดผลดีตามมาตามที่ต้องการ

2.2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเอง

การเกิดและการพัฒนาของการควบคุมตนเอง เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ คือ เกิดจากการเรียนรู้ตามกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู เกิดจากการเรียนรู้เงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคม โดยเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานของตน เรียนจากตัวอย่างที่พบเห็น เรียนจากคำบอกเล่าและอื่น ๆ ซึ่งแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละทฤษฎี ในที่นี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาด้านแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura)

2.2.2.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

นักจิตวิทยาการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญ คือ แบนดูรา (Bandura, 1977 : 16 - 22 อ้างใน นงนุช โรจนเลิศ, 2533 : 19) ซึ่งได้พยายามอธิบายแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมไว้ ดังนี้

1. พฤติกรรมทั้งหลายทั้งสิ้นของมนุษย์นอกจากปฏิกิริยาสะท้อน ล้วนเป็นผลที่ได้รับจากการเรียนรู้

2. สิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ โดยเรียนรู้จากผลที่จะเกิดตามมา (Response Consequence) คือ เรียนรู้ว่าเมื่อเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นเหตุการณ์ใดจะเกิดตามมาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ หรือเมื่อกระทำพฤติกรรมใดแล้ว ผลกรรมที่จะตามมาเป็นเช่นไร เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลที่เกิดจากพฤติกรรม ความรู้ที่มีมนุษย์เรียนรู้เหล่านี้จะกลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์

3. การเรียนรู้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่เนื่องจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงมีข้อจำกัดคือมีอยู่ไม่มากนัก เพราะสิ่งที่เรียนรู้มากกว่าที่เวลาและโอกาสของผู้เรียนจะอำนวย นอกจากนี้ผลการกระทำบางอย่างก็เป็นอันตรายถ้าจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. การเรียนรู้ทางสังคมที่แบบดูรานั้นคือ การเรียนรู้จากแบบอย่าง (Learning Through Modeling) โดยเฉพาะตัวแบบใกล้ชิด ได้แก่ พ่อแม่ และพฤติกรรมของพ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร และการเรียนรู้โดยขบวนการสังเกต (Process of Observational Learning) ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมและผลรวมที่ตามมาจากการกระทำของผู้อื่น การได้ยิน ได้ฟัง คำบอกเล่า การได้อ่านข่าวสาร บันทึกของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่ถูกคนนำมาพิจารณา สำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่ในอนาคตต่อไป

5. ความเชื่อ (Believe) ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความเชื่อ

6. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด (Cognitive Control) ได้แก่ การคิดในเชิงประเมินโดยตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใด และนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

7. ภายหลังการเรียนรู้ (Learning) มนุษย์จะเลือกเรียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่เขาเห็นคุณค่ามากกว่าที่ถูกลงโทษ หรือมิได้รับรางวัล การเห็นผลกรรมที่ได้รับย่อมมีผลจูงใจให้มนุษย์กระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรม และเกิดความคาดหวังต่อแรงเสริมที่จะได้รับ (Anticipation of Reinforcement) ความคาดหวังนี้เองที่ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรม เพื่อให้เกิดผลตามที่ตนปรารถนานั้นคือมนุษย์จะต้องมีการควบคุมตนเองและประเมินตนเองนั่นเอง

โดยสรุปตามความเชื่อของแบบดูรา พฤติกรรมของบุคคลรวมทั้งพฤติกรรมของตนเองเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจ (Cognition) พฤติกรรม (Behavior) และสิ่งแวดล้อมภายนอก (External Environment) โดยมีใจเกิดขึ้นจากองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว องค์ประกอบทั้ง 3 จะมีผลกระทบซึ่งกันและกัน และสามารถอธิบายได้ในรูปของเหตุและ

ผล พฤติกรรมจะเกิดขึ้นเนื่องจากบุคคลได้ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ภายหลังที่ได้ประเมินถึงผลกระทบที่ได้รับจากการตอบสนองนั้น

2.2.2.2 การควบคุมตนเองตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

การควบคุมตนเองในทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของเบนคูรา พัฒนาการมาจากการเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรม โดยที่มนุษย์มีความคิดและสามารถใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ ที่เรียนรู้ ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถที่จะนำสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มาคิดไตร่ตรองทำให้สามารถมองเห็นวิธีการที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ ที่ตนปรารถนา และมองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เลวร้ายต่าง ๆ มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะทำให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และผลกระทบต่าง ๆ มีความปรารถนามากน้อยเพียงใด การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง และนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

การพิจารณารายละเอียดของการพัฒนาการควบคุมตนเอง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การประเมินตนเอง และการปฏิบัติต่อตนเองของบุคคล ในลักษณะของพฤติกรรมต่อตนเอง (Self Directed Behavior) 3 ประเภท ตามแนวการเรียนรู้ทางสังคมของเบนคูรามีดังนี้ (นงนุช โรจนเลิศ, 2533 : 21)

(1) การควบคุมตนเอง (Self-Control)

เป็นความสามารถในการกำหนดตนเองในด้านความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ ไม่ว่าจะเผชิญปัญหา หรืออุปสรรคใด ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหา หรือความขัดแย้งในใจ (Bandura, 1986 : 335 อ้างใน นงนุช โรจนเลิศ, 2533 : 21) ได้แก่ ความสามารถในการเลือกกระทำ การควบคุมอารมณ์ การควบคุมความคิด การยับยั้งใจในสิ่งชั่วชวน เป็นต้น การควบคุมตนเองนี้เกิดเช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์คือ เป็นผลทั้งจากประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากการสังเกต มนุษย์จะควบคุมตนเองให้กระทำพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้ว่าเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมในสถานการณ์นั้น และมีผลธรรมที่ได้จากการกระทำเป็นที่พึงพอใจแก่ตนเอง

ในการควบคุมตนเองนี้ บุคคลจำเป็นต้องมีการตั้งมาตรฐานพฤติกรรมสำหรับตนเองไว้ ประพฤติปฏิบัติของตนตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ และมีความรู้สึกซึ่งเป็นปฏิกิริยาต่อตนเองตามผลของการประเมิน (เพ็งอ้าง : 336) ซึ่งมาตรฐานพฤติกรรมที่บุคคลตั้งไว้นี้เองจะเป็นสิ่งที่ช่วยในการตัดสินใจ และชี้แนะแนวทางในการกระทำของบุคคล เช่น การกำหนดปริมาณของงานที่ตนควรทำได้ก่อนลงมือ หรือการกำหนดคุณภาพของผลงานที่ควรทำได้ไว้ล่วงหน้า การตั้งมาตรฐานพฤติกรรมของบุคคลนั้นมีการพัฒนามาจากข้อมูลต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม เช่น อาจจะได้จากการสั่งสอนโดยตรง ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่ จากปฏิริยาทางสังคมในการประเมินพฤติกรรมของคนในสังคม และจากการแสดงการประเมินมาตรฐานพฤติกรรมที่ได้ตั้งไว้ของตัวแบบต่าง ๆ (เพ็งอ้าง : 340) การที่ผู้ใหญ่แสดงตัวอย่างในการตั้งมาตรฐานพฤติกรรมไว้สูงและแสดงความพึงพอใจตนเองต่อเมื่อเขาทำได้ดี

เท่ากันหรือมากกว่ามาตรฐานที่ตั้งไว้ ก็จะมีผลให้เด็กเห็นแบบอย่าง และถ้าผู้ใหญ่มีเงื่อนไขที่จะให้แรงเสริมกับเด็ก ก็ต่อเมื่อเด็กตั้งสมมติฐานค่อนข้างสูง และพยายามกระทำตามมาตรฐานนั้น ตลอดจนมีเงื่อนไขที่จะไม่แสดงปฏิกิริยาต่อเด็กเมื่อเด็กตั้งมาตรฐานต่ำ หรือเมื่อเด็กขาดความพยายาม สิ่งเหล่านี้เองจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง ควบคุมตนเองด้วยการตั้งมาตรฐานการประพฤติที่ค่อนข้างสูงให้กับตนเอง ควบคุมตนเองด้วยการประเมินพฤติกรรมตนเอง และควบคุมตนเองด้วยการรู้สึกมีปฏิกิริยาต่อตนเอง

(2) การประเมินตนเอง (Self Evaluation)

เป็นการสำรวจ ทบทวน ตัดสินใจ และลงความเห็น ว่า พฤติกรรมของตนเองที่ได้กระทำลงไปนั้นมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใด การประเมินตนเองนี้เป็นผลจากการได้สังเกตตัวแบบประเมินพฤติกรรมของตนเอง และเป็นผลจากการที่บุคคลกระทำพฤติกรรมแล้วได้รับปฏิกิริยาจากผู้อื่น เช่น พ่อแม่ หรือผู้ใหญ่จะมีการตั้งมาตรฐานพฤติกรรมว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดีหรืออะไรเป็นสิ่งที่เลว จะรู้สึกพอใจเมื่อเด็กทำได้ถึงมาตรฐาน และจะรู้สึกผิดหวังเมื่อเด็กทำได้ไม่ถึงมาตรฐาน ผลจากปฏิกิริยาของผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ นี้ ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบในพฤติกรรมของตนเอง โดยจะมีการประเมินตนเองออกมาในรูปการรู้สึกพึงพอใจในตนเองหรือการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง ซึ่งจะมีมากน้อยในการประเมินแค่นั้นขึ้นอยู่กับการนำมาตรฐานการประเมินตนเองไปเปรียบเทียบกับการประเมินมาตรฐานการแสดงผลพฤติกรรมของบุคคลอื่น (เพ็งอ้าง : 340) ผลที่ตามมาก็คือ ปฏิกิริยาต่อตนเอง (Self-reaction) ซึ่งมีทั้งในด้านบวกและด้านลบ ปฏิกิริยาต่อตนเองด้านบวกเกิดขึ้นเมื่อสามารถบรรลุถึงมาตรฐานที่ตนได้ตั้งไว้ เช่น ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง ความรู้สึกภาคภูมิใจ ส่วนปฏิกิริยาทางลบเป็นผลจากการกระทำที่ล้มเหลว ไม่บรรลุตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ เช่น ความเสียใจ ความรู้สึกผิด และความละอายใจ เป็นต้น

การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของการประเมินตนเอง ก็เช่นเดียวกับ การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของการควบคุมตนเอง กล่าวคือ เกิดจากการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการประเมินตนเอง ซึ่งอาจเกิดจากการเรียนรู้ทั้งโดยทางตรงและการสังเกตจากตัวอย่างแล้วจึงมีปฏิกิริยาต่อตนเอง ดังนั้นการประเมินตนเองของแต่ละคนจึงแตกต่างกันไปตามเกณฑ์ที่ยึดถือหรือความเชื่อ ตลอดจนประสบการณ์ของแต่ละคน อย่างไรก็ตามการประเมินตนเองก็ยังนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการควบคุมตนเอง

ผลจากการประเมินตนเองนี้ถือว่ามีความสำคัญเด่นชัดในการจูงใจให้บุคคลทำพฤติกรรมที่ถูกต้อง พฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนเราจะถูกควบคุมโดยผลที่ตามมาจากการประเมินตนเอง ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น ความพึงพอใจในตนเอง ความไม่พึงพอใจในตนเอง ทำให้บุคคลรับรู้ตนเองในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป การประเมินตนเองนี้จึงทำให้บุคคลสามารถที่จะควบคุมตนเองให้กระทำพฤติกรรมที่เหมาะสมได้ (เพ็งอ้าง : 139)

(3) การปฏิบัติต่อตนเอง (Self Treatment)

๑) เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลกระทำต่อตนเอง อันเนื่องมาจากการประเมินตนเอง และจากปฏิกิริยาต่อตนเองทั้งทางด้านบวกและลบ ได้แก่ การให้รางวัลตนเอง การตำหนิตนเอง และการปรับปรุงตนเอง เป็นต้น การกระทำดังกล่าวเป็นผลมาจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการมีแบบอย่าง

เบนคูรา ได้ให้ความสำคัญของการกระทำต่อตนเองว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จะอยู่ภายใต้การควบคุมตนเอง (เพ็งอ้าง : 129) จากการให้แรงเสริมแก่ตนเองในกระบวนการนี้ บุคคลจะมีการตั้งมาตรฐานในการกระทำของเขและจะมีการตอบสนองการกระทำนั้น เป็นแบบของการให้รางวัลแก่ตนเอง หรือการลงโทษตนเอง การให้รางวัลตนเองนี้เมื่อสามารถกระทำพฤติกรรมได้บรรลุเป้าหมาย จะมีผลให้บุคคลสามารถพัฒนาทักษะในการควบคุมตนเอง สามารถปรับปรุงและคงพฤติกรรมนั้นไว้ต่อไป (เพ็งอ้าง : 144) ในด้านการลงโทษตนเองนั้นทำให้บุคคลสามารถลดความทุกข์ใจจากการทำผิดของตน และช่วยบรรเทาการลงโทษจากภายนอกได้ ตามแนวความคิดของเบนคูรา พฤติกรรมต่อตนเองทั้ง 3 ด้าน นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากบุคคลใดมีพฤติกรรมต่อตนเองอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้มีการปฏิบัติต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ดีด้วย

อะเวอริลล์ (Averill, 1973 : 286 อ้างใน นงนุช โรจนเลิศ, 2533 : 24) กล่าวถึงองค์ประกอบของ "ความสามารถของคนในการควบคุม" ว่ามี 3 ด้าน คือ ทางด้านพฤติกรรม ทางด้านการรับรู้และทางด้านการตัดสินใจ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ความสามารถในการทำนายว่าอะไรจะเกิดขึ้น คนจะทำอะไรได้บ้าง และทำอะไรไม่ได้ คนจะสามารถในการที่จะกระทำให้เกิดผลตามที่ต้องการ ตลอดจนความสามารถในการเลือกรับการกระตุ้นและเลือกกระทำ ตลอดจนความสามารถในการทำนายและควบคุมผลการกระทำ ซึ่งความสามารถดังกล่าวถือเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุด การควบคุมตนเองจึงมีความเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจและพฤติกรรมของบุคคล

ทอร์เซน และมานอนี (Thoresen and Manoney, 1974 : 178 อ้างใน นงนุช โรจนเลิศ, 2533 : 26) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่ควบคุมตนเองได้ ต้องประกอบด้วย

1. มีความสามารถในการเลือกกระทำ หรือมีลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์และการกระทำอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์
2. รู้จักหาแนวทางในการแก้ปัญหาและวางแผนการดำเนินงานเพื่อเป้าหมายในอนาคต
3. รู้จักการปฏิบัติตนในการยับยั้งชั่งใจ และอดทนเมื่อต้องเผชิญความยากลำบาก
4. สามารถรับรู้ถึงผลการกระทำของตน รู้จักให้รางวัล และลงโทษตนเองในผลการกระทำนั้น

กระทำนั้น

มิสเชล และมิสเชล (Mischel and Mischel, 1976 : 84 อ้างใน นงนุช โรจนเลิศ, 2533 : 27) มีความเห็นว่าพฤติกรรมการควบคุมตนเองเกี่ยวข้องกับกระบวนการและพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ดี และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี โดยอธิบายความหมายของการควบคุมตนเองว่า เป็นความสามารถที่จะละเว้นการกระทำบางชนิด หรือเป็นความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมที่ต้องใช้ความอดทน และการคิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม เพื่อให้ได้รับผลดีตามที่ตนต้องการ และหลีกเลี่ยงสิ่งไม่ดีอันอาจเกิดขึ้นกับตนเอง

เพอร์รี่ และริชาร์ด (Perrin and Richard, 1977 : 177 - 183 อ้างใน นงนุช โรจนเลิศ, 2535 : 26) ศึกษาการควบคุมตนเองของบุคคลในสภาพแวดล้อมทั่วไป พบว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในการควบคุมตนเอง จะมีวิธีการที่มีระบบในการควบคุมตนเองมากกว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จต่ำในการควบคุมตนเอง นอกจากนี้การใช้วิธีการควบคุมตนเองยังขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และพฤติกรรมที่จะใช้อีกด้วยและได้เสนอวิธีการควบคุมตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการควบคุมตนเองไว้ ดังนี้

1. การตั้งเป้าหมาย (Goal setting) คือการกำหนดเกณฑ์ในการแสดงพฤติกรรมหนึ่งด้วยตนเอง
2. การสังเกตตนเอง (Self-monitoring) เป็นกระบวนการที่บุคคลสังเกตหรือจำแนกลักษณะของพฤติกรรมของตนเอง พิจารณาว่าตนได้ทำพฤติกรรมตามเป้าหมายแล้วหรือยัง
3. การประเมินตน (Self-evaluation) หมายถึงการที่บุคคลตัดสินใจพฤติกรรมของตนเอง โดยการประเมินคุณค่าของพฤติกรรมจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตตนเอง ซึ่งทำให้เขาได้พิจารณาพฤติกรรมที่กำลังทำอยู่อย่างถี่ถ้วน

ในการวัดระดับการควบคุมตนเองของเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยได้กำหนดการวัดแบบวัดดังกล่าวในลักษณะต่าง ๆ เช่น การไม่คล้อยตามผู้อื่นไปในทางเสื่อมเสีย การประพฤติตรงตามที่พูด การทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความอดทนและตั้งใจ ฯลฯ โดยนำแบบวัดการควบคุมตนเองของเด็กและเยาวชนของ กรุณา กิจขยัน (2517) วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2517) วิภาวัน มูลสถาน (2523) ดวงเดือน พันธุมนาวัน (2524) มาปรับปรุงเพื่อใช้ในการวิจัยด้วยต่อไป

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

2.3.1 ความหมายของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

นักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้แตกต่างกันดังนี้

แมคเคลแลนด (McClelland, 1953 : 110 - 111 อ้างใน ประภาสทิพย์ พิชัย, 2539 : 11) ได้ให้คำนิยามแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่าหมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วง

ไปด้วยดี แข่งขันกับมาตรฐานอันดีเยี่ยม (Standard of Excellence) หรือทำดีกว่าบุคคลอื่น พยายามเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ เกิดความรู้สึกสบายใจเมื่อประสบผลสำเร็จ และมีความวิตกกังวลเมื่อทำไม่สำเร็จหรือประสบความล้มเหลว

ฮิลการ์ด (Hilgard, 1967 : 153 อ้างแล้ว : 11) ให้ความหมายของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่าเป็นแรงจูงใจชนิดหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีการกระทำเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ด้วยมาตรฐานอันดีเยี่ยม

เมตตา พัทธ์ (Mehta Prayag, 1969 : 201 - 202 อ้างแล้ว : 11) ได้นิยามแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อาจแสดงได้อย่างใดอย่างหนึ่งตามลักษณะ 3 ประการนี้

1. ความต้องการที่ให้งานที่ตนเองทำมีความสำเร็จในระดับสูง หรือมีมาตรฐานสูง (Standard of Excellence)

2. งานที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ (Unique of Characteristic) เป็นงานที่ทำให้สำเร็จอย่างดีและมีลักษณะเป็นของตนเอง ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของบุคคล เช่น ผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นในด้านศิลปะ และงานอื่น ๆ ที่แตกต่างไปจากธรรมดา

3. งานที่ต้องใช้เวลา (Long Term of Work) ลักษณะหนึ่งของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ก็คือ ต้องการความตั้งใจที่ยาวนานในจุดมุ่งหมายของงานนั้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2523 : 17) ให้ความหมายแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ว่า เป็นความต้องการของบุคคลที่จะฟันฝ่าอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ และต้องการทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุชาดา สุธรรมารักษ์ (2531 : 186 - 187) กล่าวว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หรือความมุ่งหวังที่จะประสบผลสำเร็จ ความพยายามฟันฝ่าอุปสรรคในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เอาชนะคนอื่น หรือความต้องการที่จะเพิ่มศักดิ์ศรีของตนเอง ความต้องการเหล่านี้เป็นแรงจูงใจให้เกิดการกระทำและนำมาซึ่งสัมฤทธิ์ผล

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปความหมายของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้ว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความปรารถนาที่จะบรรลุถึงผลสำเร็จในงานที่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่ขัดขวาง พยายามหาวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ ต้องการอิสระในการทำงานและการแสดงออก ต้องการชัยชนะในการแข่งขัน มุ่งมั่นที่จะทำให้อิทธิพล มีความสบายใจเมื่อพบความสำเร็จ และวิตกกังวลเมื่อพบความล้มเหลว

2.3.2 ลักษณะของบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

แมคเคลแลนด (McClelland, 1953 : 104 อ้างใน ประกายทิพย์ พิชัย, 2535 : 13) ได้กล่าวถึงแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่า เป็นดัชนีชี้บ่งถึงความมีคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์อย่างหนึ่ง และได้กำหนดลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงไว้ ดังนี้

1. ทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จ มากกว่าทำเพื่อเลี่ยงความล้มเหลว
 2. เลือกทำสิ่งที่เป็นไปได้และเหมาะสมกับความสามารถของตน
 3. มีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อให้สำเร็จอย่างแท้จริง ไม่ใช่เกิดจากโอกาสและความเชื่อในสิ่งมหัศจรรย์
 4. ทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุมาตรฐานของตนเอง ไม่ใช่มีจุดมุ่งหมายที่รางวัล
- กิลฟอร์ด (Guifford, 1959 : 437 - 439 อ้างแล้ว : 14) กล่าวถึงลักษณะผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่าประกอบด้วย

1. ความทะเยอทะยานทั่ว ๆ ไป คือ ความปรารถนาที่จะทำกิจกรรมนั้นให้สำเร็จ
 2. มีความเพียรพยายาม ได้แก่ ทำงานให้เป็นผลสำเร็จ
 3. มีความอดทนเต็มใจที่จะลำบากแม้ยากเพียงใดก็ตาม
- นอกจากนี้ แมคเคลแลนดี (McClelland, 1961 : 207 - 256) กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมของผู้ประกอบการที่เป็นผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงไว้ดังนี้

1. กล้าเสี่ยงพอสมควร (Moderate Risk-Taking) มีการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยว บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ไม่พอใจทำสิ่งง่าย ๆ ซึ่งไม่ต้องใช้ความสามารถ หากแต่เลือกทำสิ่งที่ยากเหมาะสมกับความสามารถของตน และทำสิ่งที่ยากได้สำเร็จ ทำให้ตนพอใจ ส่วนผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำมักไม่กล้าเสี่ยงเพราะกลัวไม่สำเร็จ หรือก็เสี่ยงจนเกินไปทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่สำเร็จ แต่ก็หวังพึ่งโชค
2. ความกระตือรือร้น (Energetic) หรือความขยันขันแข็งในการกระทำสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไม่ได้ขยันไปทุกกรณี แต่จะเอาใจใส่มานะพากเพียรต่อสิ่งที่ท้าทาย ชั่วความสามารถของตน เป็นงานที่ต้องใช้สมองคิด และจะทำให้ตนเองเกิดความรู้สึกรักได้ว่างานสำคัญสำเร็จลุกลงไปได้
3. ความรับผิดชอบต่อตนเอง (Individual Responsibility) ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะพยายามทำงานให้สำเร็จเพื่อความพึงพอใจของตนเอง มิใช่หวังให้คนอื่นยกย่องตน ต้องการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ไม่ชอบให้ผู้อื่นมาบอกกล่าวว่าตนควรจะทำอย่างนั้นอย่างนี้
4. ต้องการทราบแน่ชัดในการตัดสินใจ (Knowledge of Result Decision) ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะติดตามผลการกระทำของตนว่ามีผลอย่างไร ไม่ใช่คาดคะเนว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และเมื่อทราบผลการตัดสินใจ หรือการกระทำแล้วยังพยายามทำให้ดีกว่าเดิมอีก
5. คาดการณ์ล่วงหน้า (Anticipation of Future Possibilities) ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นผู้ที่มีการวางแผนระยะยาว (Long Range Planning) เพราะถึงเห็นการณ์ไกลกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ

แครนตัน (Crandall, 1963 อ้างใน ประสาท อิศรปริศา 2522 : 22) ได้กำหนดพฤติกรรมของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1. มีพฤติกรรมที่มีเป้าประสงค์
2. เป็นพฤติกรรมที่มีเอกลักษณ์ไม่เลียนแบบผู้อื่นทั้งหมด
3. เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มุ่งแข่งขันกับมาตรฐาน อันดีเยี่ยมอย่างใด

อย่างหนึ่ง

เฮร์แมน (Herman, 1970 : 354 อ้างใน ประกาศทิพย์ พิชัย, อ้างแล้ว) ได้รวบรวมลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. มีระดับความทะเยอทะยานสูง (Aspiration Level)
2. มีความหวังอย่างมากจนกว่าตนจะประสบผลสำเร็จ ถึงแม้การกระทำนั้นจะขึ้นอยู่กับโอกาส (Risk-Taking Behavior)
3. มีความพยายามไปสู่สถานะที่สูงขึ้นไป (Upward Mobility)
4. อุตสาหะทำงานที่ยากได้เป็นเวลานาน (Persistence)
5. เมื่องานที่กำลังทำถูกขัดจังหวะ หรือถูกรบกวน จะพยายามทำต่อไปให้สำเร็จ (Task Tension)
6. รู้สึกว่าเวลาเป็นสิ่งไม่หยุดนิ่งและสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (Time Perception)
7. ดำเนินถึงเหตุการณ์ในอนาคตมาก (Time Perspective)
8. เลือกเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถเป็นอันดับแรก (Partnerchoice)
9. ต้องการให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้อื่น โดยพยายามทำงานของตนเองให้ดีขึ้น (Recognition Behavior)
10. พยายามปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ของคนให้ดีที่สุด (Achievement Behavior)

ไวเนอร์ (Weiner, 1972 : 203 - 215 อ้างใน ประกาศทิพย์ พิชัย, อ้างแล้ว) ได้สรุปลักษณะเด่นของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เปรียบเทียบกับผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ไว้ดังนี้

1. ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ตั้งใจทำงานดีกว่า อุตสาหะต่อความล้มเหลว ชอบเลือกงานสลับซับซ้อนมากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ
2. ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ชอบริเริ่มกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความคิดของตนเองมากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ

ซูซีฟ อ่อน โลกสูง (2522 : 47 - 48) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ดังนี้

1. ทำสิ่งยาก ๆ มีความพยายาม สนุกสนานและและชอบที่จะทำกิจกรรมนั้น
2. ชอบการแข่งขัน ต้องการชัยชนะ
3. มีความทะเยอทะยาน
4. ต้องการปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเสมอ
5. มีจุดประสงค์ในการทำกิจกรรมที่เด่นชัดและแน่นอน

6. พฤติกรรมที่แสดงออกจะมีเอกลักษณ์ของตัวเอง

สุขสมร ประพัฒน์ทอง และดวงเดือน พันธมนาวิน (2523 : 25) ได้กล่าวถึงผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงว่า จะเป็นผู้ที่ไม่ปฏิเสธปัญหาที่เกิดขึ้นกับคน แต่จะมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหา มีความอดสาหาหากเพียร ไม่ยอมแพ้อุปสรรคที่ขัดขวางง่ายเกินไป

การณี วงษ์อยู่น้อย (2525 : 73 - 74) ได้สรุปลักษณะของผู้ที่มีจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ไว้ 2 พวก ดังนี้

1. พวกที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะมีพฤติกรรมดังนี้

- 1.1 กล้าเสี่ยงพอสมควร
- 1.2 มีทักษะในการจัดระบบงาน
- 1.3 มีระดับความทะเยอทะยานสูง
- 1.4 มีระดับความคาดหวังสูง
- 1.5 อดทนทำงานที่ยากได้เป็นเวลานาน
- 1.6 ตั้งการณโลก และมีแผนระยะยาว
- 1.7 เลือกเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถเป็นอันดับแรก
- 1.8 ต้องการทราบแน่ชัดว่าการตัดสินใจของคนมีผลอย่างไร
- 1.9 ขยันขันแข็งในงานที่ต้องใช้สมองและไม่ซ้ำแบบใคร
- 1.10 ชอบทำงานให้สำเร็จตามความพอใจของคน ไม่ชอบให้ใครบงการ
- 1.11 มักเลือกในสิ่งที่เป็นไปได้ และเหมาะสมกับความสามารถ
- 1.12 มุ่งที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จมากกว่าทำเพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลว
- 1.13 เมื่องานที่กำลังทำอยู่ถูกขัดจังหวะหรือถูกรบกวน จะพยายามทำต่อไปจนสำเร็จ
- 1.14 จะทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุมาตรฐานของคน ไม่มุ่งรางวัลหรือชื่อเสียง
- 1.15 คิดว่าทุกสิ่งที่จะทำสำเร็จลงได้ด้วยความตั้งใจจริง และการทำงานจริงของคนไม่ใช่เกิดจากโอกาส และไม่เชื่อในสิ่งมหัศจรรย์

2. บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ จะมีลักษณะพฤติกรรมดังนี้

- 2.1 มักผลัดวันประกันพรุ่ง
- 2.2 มักขาดระบบในการทำงาน
- 2.3 ชอบทำงานตามคำสั่งของผู้อื่น
- 2.4 ทำงานไม่ค้อยเสร็จตามกำหนด
- 2.5 ขาดความตั้งใจจริงในการทำงาน
- 2.6 มักไม่ตั้งความคาดหวังจากผลสำเร็จในการทำงาน

- 2.7 ทำงานเพียงเพื่อสำเร็จไม่สนใจคุณภาพของงาน
- 2.8 ชอบขอรับความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือบุคคลอื่น
- 2.9 ขณะทำงานถ้าถูกรบกวนจะไม่สามารถทำงานต่อไปได้
- 2.10 เชื่อว่าอุปสรรคจะทำให้งานที่ทำอยู่ประสบความสำเร็จ
- 2.11 มุ่งรางวัล หรือชื่อเสียงมากกว่าความสำเร็จของงาน
- 2.12 เมื่อประสบอุปสรรคมักหลีกเลี่ยง ไม่กล้าเผชิญกับอุปสรรค

พรรณิ ซูทัยเงินจิต (2533 : 312) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง และลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ไว้ดังนี้

1. ลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง

1.1 เป็นผู้ที่มีความบากบั่น พยายามที่จะเอาชนะความล้มเหลวต่าง ๆ พยายามที่จะ ไปให้ถึงจุดมุ่งหมายปลายทาง

1.2 เป็นผู้ที่ทำงานมีแผน

1.3 เป็นผู้ที่ตั้งระดับความคาดหวังสูง

2. ลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ

2.1 เป็นผู้ที่ทำงานแบบไม่มีเป้าหมาย

2.2 ตั้งเป้าหมายในวิถีทางที่จะหลีกเลี่ยงความล้มเหลว อาจจะตั้งเป้าหมายง่าย หรือยากเกินไป

2.3 ตั้งระดับความคาดหวังไว้ต่ำ

จากแนวความคิดลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ ผู้ที่มีลักษณะแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงเป็นผู้ที่มีความพยายาม มานะ อดทนต่อกิจการที่ยากทั้งปวง เป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นสูง เป็นผู้ที่ยอมรับความผิดพลาดและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีเป้าหมายในการทำงาน มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และมีความทะเยอทะยานที่เหมาะสมกับสภาพของตน

ในการวัดระดับการมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยได้กำหนดการวัดระดับความพยายาม ความตั้งใจในการกระทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ฯลฯ โดยนำแบบวัดระดับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กและเยาวชนของประสาธน์ ปัญญาวังกูร (2526) มาปรับปรุงเพื่อใช้ในการวิจัยด้วยต่อไป

2.4 วิถีชีวิตในชุมชนแออัด

2.4.1 ความหมายของชุมชนแออัด

การเคหะแห่งชาติ (2538 : 34) ให้ไว้หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะมีน้ำขังอับชื้นหรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยอย่างแออัดอาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยหรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้จำนวนอาคารที่อาศัยอยู่มีอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่หนึ่งไร่ ไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณที่ดินเจ้าของที่ดินรายเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

กรุงเทพมหานคร (2537 : 2) หมายถึง ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาคารหนาแน่น ไร้ระเบียบและจารุคทรุคโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย โดยให้ถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือนอย่างน้อย 15 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ 1 ไร่

โจคาโน (Jocano, 1984 : 17 อ้างใน อรรถ อ่างอ่ำ, 2531: 17) สรุปว่า "สลัม คือ วิถีชีวิต" ของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีฐานะที่ยากจน ชาวสลัมนั้นแม้จะมีทุกข์มาก แต่ก็รู้จักกับความสุข ความสมหวัง ความหวัง ความพึงใจ ความประทับใจ ฯลฯ เหมือนกับทุกคนอื่น ๆ

2.4.2 สภาพทางกายภาพกับทางสังคมของชุมชนแออัด

สภาพทางกายภาพกับทางสังคมของชุมชนแออัดปรากฏ ดังนี้ (สิริลักษณ์ แก้วคงยศ, 2533 : 64-77)

1. สภาพแวดล้อมของชุมชนแออัด คือ การมีน้ำคร่ำหรือขยะมูลฝอยในชุมชน ส่อถึงความมั่งงาย ไร้ระเบียบของผู้อยู่อาศัย
2. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแออัด มีการเกื้อกูลกัน เพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันในระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client Relationship) เช่น หัวหน้ากับลูกน้อง ลูกพี่กับลูกน้อง
3. การรวมกลุ่ม เป็นการรวมกลุ่มกันโดยมีพื้นฐานด้านวัฒนธรรมแบบเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน ได้พึ่งพิงกัน และมีความจำเป็นในการเอื้อประโยชน์กัน เช่น การช่วยหางานให้ทำหรือการให้งานทำ
4. กวาระทางอารมณ์ของผู้อยู่อาศัย (สมพงษ์ พัดปุย, 2524 : 45 - 46) ชาวชุมชนแออัดอยู่ในภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และทางกายภาพ จึงก่อให้เกิดความกดดันทางจิตใจแล้วมักแสดงออก ดังนี้

4.1 การยืนหยัดต่อสู้ปัญหา (Persistence) ครอบครัวของคนยากจนที่คนในบ้านต้องร่วมกันผจญปัญหา และดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด พ่อ-แม่ต้องทำงานหนัก ลูกโตพอที่จะทำงานได้ ก็

ช่วยกันออกหาเงินเพื่อซั้งชีพ โดยการออกไปทำงานนอกบ้าน แทนการไปโรงเรียนในวัยเรียน คนเล็ก ๆ ต้องอยู่บ้านหรือช่วยดูแลน้องที่เล็กกว่า

4.2 ลักษณะว่างงาน (Unemployed) ภาพในชุมชนแออัดที่พบเห็นเป็นประจำอีก รูปแบบหนึ่งคือการไม่เดินรันท่างานใด ๆ เลข ปล่อยเวลาให้หมดไปวัน ๆ บางคนก็รอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือจากญาติพี่น้อง หรือจากมิตรสหาย

4.3 ความเฉยชิน (Passiveness) ปังจัยของความเฉยชินนั้นมือขู่มากมายตั้งแต่สภาวะที่ไม่มั่นคงต่าง ๆ สภาพแวดล้อม ปัญหาในครอบครัว

จากรายละเอียดที่กล่าวมา สามารถสรุป วิถีชีวิตในชุมชน หมายถึง วิถีชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีฐานะยากจน มีการเกื้อกูลกันระหว่างผู้คนในชุมชนแออัด จากสภาพแวดล้อม และทางกายภาพ รวมถึงภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความกดดันทางด้านจิตใจ จึงต้องยื่นหยัดค่อผู้ปัญหาเพื่อ ความอยู่รอดของครอบครัว โดยการนำลูกที่พอจะทำงานได้ช่วยกันทำงานหรือต้องช่วยดูแลน้อง ๆ ที่เล็กกว่า แทนการไปโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยจะนำปัญหาดังกล่าวมากำหนดเป็นตัวแปรตามในการวิจัย

2.4.3 อาชีพในชุมชนแออัด

คนส่วนใหญ่ในชุมชนแออัดมีรายได้น้อย (ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ, 2533 : 71) การว่างงาน (แฝง) การมีอาชีพไม่แน่นอน ขาดทักษะในการทำงาน แรงงานไร้ฝีมือ การใช้แรงงานเด็ก มีการเอา รัศเอาเปรียบกันระหว่างคนในชุมชนแออัดเอง อาชีพต่าง ๆ ในชุมชนแออัด พอจะสรุปได้ 48 อาชีพ (และบางอาชีพสามารถแบ่งย่อยได้อีก) ดังนี้

1. ช่างทาสี
2. ช่างไม้
3. ช่างเครื่องยนต์
4. ช่างก่อสร้าง
5. ช่างเชื่อม
6. ช่างไฟฟ้า
7. ช่างซ่อมนาฬิกา
8. ช่างแอร์
9. คนงานก่อสร้าง
10. กรรมกร โรงงาน
11. เด็กฝึกงาน
12. คนงานอื่น ๆ
13. แม่ค้า
14. หาบเร่ย่อย
15. คนขายของชำ
16. คนส่งของ
17. ขับรถบรรทุก
18. ขับรถทัวร์
19. ขับแท็กซี่
20. มอเตอร์ไซด์รับจ้าง
21. ขับสองแถว
22. ขับรถอื่น ๆ
23. ทหาร
24. รัฐวิสาหกิจ
25. ข้าราชการ
26. บั๊อ
27. เด็กปั้ม
28. เก็บคั่วหนังสือ

29. กระเป๋ารถ	30. พนักงานชาย
31. ช่างตัดเสื้อ	32. ช่างทำผม
33. ทำความสะอาด	34. นักดนตรี
35. เล่นลิเก	36. ยาม
37. เด็กติตรถ	38. กุ๊กแบกหาม
39. แม่บ้าน	40. ครู
41. แพลหนังสือ	42. เสมียน
43. ผู้จัดการบริษัท	44. กู้ก
45. พนักงานชาย	46. รับซักรีด
47. หุ่นทำผม	48. อื่น ๆ

ลักษณะงานในแหล่งชุมชนแออัด ส่วนใหญ่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ (Informal Sector) เป็นแรงงานไร้ฝีมือ (Unskilled Labourers) เป็นแรงงานกึ่งฝีมือ (Semiskilled Labourers)

ตารางทำงานสัปดาห์ละ 7 วัน (โสภณ พรโชคชัย, 2528 : 29)

เวลาทำงาน	%
เต็มเวลา	76.1
ไม่เต็มเวลา	23.9

จากรายละเอียดในเรื่องของอาชีพในชุมชนแออัด สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะงานในชุมชนแออัด ส่วนใหญ่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ทำงานเต็มเวลา ซึ่งผู้วิจัยจะนำมากำหนดเป็นตัวแปรตาม

2.5 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนต่อของเด็กและเยาวชน ศักยภาพเด็กและเยาวชนในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวไว้โดยตรง ส่วนใหญ่จะทำการศึกษาด้านเปรียบเทียบเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางสถานภาพส่วนตัวของนักเรียน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายจากโรงเรียน ต่าง ๆ จากทั่วภูมิภาค หากมิได้ศึกษากลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ อิทธิพลที่มีต่อการเรียนต่อ สรุปพอเป็นสังเขปได้ดังนี้

ชูเพ็ญศรี วงศ์พุทธา (2514) ศึกษาเรื่องปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับฐานะของครอบครัวและอาชีพของบิดามารดา พบว่า มีความสำคัญอย่างสูงต่อโอกาสในการที่บุตรจะได้ศึกษาต่อ บุตรที่อยู่ในกลุ่มครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และบิดาที่มีอาชีพเกษตรกรรมจำนวน ของบุตรที่มาศึกษาต่ออาจมีน้อยกว่าบุตรที่อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพอื่น ๆ

สมใจ หอมเย็น (2514) ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสถานะส่วนตัวของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เกี่ยวกับการศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย พบว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความไม่เสมอภาคทางการศึกษานี้มักจะมาจากความยากจน คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับสูงจะมีโอกาสได้ศึกษาต่อและมักจะประสบความสำเร็จได้มากกว่าคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับต่ำ นอกจากนี้แล้ว สภาพแวดล้อมและสถานภาพส่วนตัวบางประการก็ยังมีผลต่อความไม่เสมอภาคของการได้ศึกษาต่ออีกด้วย อาทิ เจตคติของบิดามารดาที่มีผลต่อแรงจูงใจในการศึกษาต่อของบุตร และภูมิฐานะ นับว่ามีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนมิใช่น้อย จะเห็นได้จากท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ภาษาพื้นเมืองที่ใช้สภาพโรงเรียนไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลอย่างเพียงพอ อุปกรณ์ไม่พร้อม ขาดครูที่มีวุฒิ

นกต คุ่มประวัติ (2517) ศึกษาเรื่องความมุ่งหวังของบิดามารดาในเขตชนบทไทย เกี่ยวกับการศึกษาของบุตร พบว่าครอบครัวที่มีฐานะดีส่วนใหญ่มีความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป มากกว่าครอบครัวที่มีฐานะยากจน และอัตราส่วนของความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจะลดลงตามลำดับของฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

จินทนา นนทิก (2521) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์สถานภาพส่วนตัวของนักเรียนที่มีโอกาสศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคกลาง จำแนกตามประเภทของโรงเรียน พบว่านักเรียนที่มีโอกาสศึกษาต่อในท้องถิ่นนั้นอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ส่วนนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีจำนวนน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีนั้น นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในส่วนกลางหรือในเมือง

จรูญ พาณิชย์ผลินไชย (2521) ศึกษาเรื่องโอกาสเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำแนกตามประเภทโรงเรียน สถานภาพส่วนตัวและผลการเรียนของนักเรียนในภาคเหนือ พบว่านักเรียนที่มีผลการเรียนสูง มีโอกาสเข้าเรียนต่อในชั้น ม. 1 มากที่สุด รองลงมาเป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนปานกลาง โอกาสน้อยที่สุดคือนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ ส่วนในด้านโรงเรียนพบว่านักเรียนที่จบจากโรงเรียนประเภทใด ๆ ก็ตามมีโอกาสเข้าศึกษาต่อชั้น ม. 1 เท่าเทียมกัน ในด้านอาชีพของผู้ปกครองที่มีอาชีพแตกต่างกันมีโอกาสเข้าศึกษาต่อแตกต่างกัน บิดามารดาที่มีอาชีพรับราชการมีความต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาในระดับสูงแตกต่างจากอาชีพเกษตรกรและกรรมกร ซึ่งมีความต้องการในการศึกษาของบุตรต่ำ

ศกาทิพย์ กระหม่อมทอง (2522) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความมุ่งหวังของบิดาเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรในเขตเมือง และชนบทของประเทศไทย พบว่า บิดาในเขตเมืองไม่ว่าจะมีบุตรจำนวนเท่าใดก็ตามจะมีความมุ่งหวังให้บุตรเรียนในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปสูงกว่าบิดาที่มีจำนวนบุตรเท่า ๆ กันแต่อยู่ในชนบท

เทียมจันทร์ จาคัญญาประทีป (2523) ศึกษาเรื่ององค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตการศึกษา 7 พบว่าองค์ประกอบทางสถานภาพส่วนตัวของนักเรียนมีตัวแปรที่จะอธิบายถึงโอกาสที่นักเรียนจะได้ศึกษาต่อและไม่ได้ศึกษาต่อ คือ

1. ประเภทของโรงเรียนที่นักเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีโอกาสได้เข้าศึกษาต่อแตกต่างกัน คือ นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนประชาบาลได้ศึกษาต่อร้อยละสูงสุด นักเรียนที่เรียนต่อมากที่สุด คือนักเรียนที่จบจากโรงเรียนราษฎร์

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้ศึกษาต่อมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ กล่าวคือ โดยเฉลี่ยแล้วนักเรียนที่ได้ศึกษาต่อมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ คือ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงร้อยละ 74 แต่ถ้าพิจารณาแต่ละกลุ่มตามอัตราการเข้าศึกษาต่อแล้ว ผลปรากฏว่า กลุ่มที่มีอัตราการเข้าศึกษาต่อสูงและปานกลาง ผลสัมฤทธิ์ไม่ใช่ตัวแปรที่สำคัญในการจำแนกนักเรียนที่ศึกษาต่อและไม่ได้ศึกษาต่อ แต่สำหรับกลุ่มที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำ ผลสัมฤทธิ์เป็นตัวแปรในการจำแนกนักเรียนที่ได้ศึกษาต่อ และไม่ได้ศึกษาต่อ

3. ความต้องการของนักเรียน พบว่านักเรียนที่ศึกษาต่อมีความต้องการในการศึกษาต่อมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ

กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา (2530) ศึกษาเรื่องกรณีศึกษาตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดจำนวนที่นั่งเรียนเหมาะสมของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่าการคมนาคม การเดินทางที่สะดวกและไม่สะดวกมีผลต่อความต้องการของผู้ปกครอง ที่จะให้บุตรหลานของตนได้เรียนต่อ

มณฑา ทศนประดับ (2533) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าเรียนและไม่เข้าเรียนการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญประเภททางไกลของผู้จบการศึกษามัธยมศึกษา ในจังหวัดเชียงราย พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าเรียนต่อหรือไม่เข้าเรียนต่อ ได้แก่ จำนวนพี่น้องในครอบครัว ความต้องการที่จะเรียนต่อ ทศนคติที่มีต่อการศึกษานอกโรงเรียน และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อการเข้าเรียนหรือไม่เข้าเรียน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ลำดับที่ของการเป็นบุตร

สำนักนโยบายและแผนฯ สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักนโยบายและแผนฯ สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2539) สรุปผลการศึกษาสาเหตุที่นักเรียนไม่เรียนต่อชั้น ม.1 ปีการศึกษา 2538 พบว่า สาเหตุที่เด็กไม่เรียนต่อชั้น ม.1 มี 4 ประการคือ ขาดแคลนทุนทรัพย์ ไปประกอบอาชีพ ผู้ปกครองต้องการให้ช่วยงานบ้าน ผู้ปกครองไม่ให้เรียน

ส่วนการวิจัยของชาวต่างประเทศ สุริยา บุญเฉลิม (2536) และ เทียมจันทร์ จาคุกัญญาประทีป (2523) ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ต่อการศึกษาต่อของเด็กและเยาวชนชาวต่างประเทศ ดังนี้

ควราท์ (Krause, 1964 อ้างใน สุริยา บุญเฉลิม, 2536) ศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดความประสงค์ทางการศึกษาของชาวชนวัยทำงาน พบว่าเด็กกลุ่มชนชั้นที่มีฐานะปานกลางแนวโน้มที่จะต้องการศึกษาค่อนข้างมากกว่ากลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งมีจำนวนผู้ที่ไม่ต้องการศึกษาต่อสูง สำหรับปัจจัยในด้านการศึกษาของบิดามารดามีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยต่อการศึกษาของบุตร จากการศึกษาของเขาได้ศึกษาในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำพบว่า ในกลุ่มที่มีบิดามารดาจบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย บุตรจะมีความต้องการเรียนถึงขั้นวิทยาลัย กลุ่มที่บิดาไม่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแต่บิดามารดาจบจะไม่มีอิทธิพลต่อความต้องการเรียนต่อในชั้นที่สูงของเด็ก และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพี่น้อง เขาพบว่ากลุ่มเด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ แต่มีพี่น้องได้เรียนถึงขั้นวิทยาลัย ความต้องการศึกษาคือของเขาจะสูงขึ้นถึงขั้นนี้ด้วย แต่ในกลุ่มฐานะปานกลางถึงแม้พี่น้องจะไม่ได้เรียนถึงขั้นวิทยาลัยแต่ก็มีผู้ต้องการเรียนต่อถึงขั้นวิทยาลัยถึงร้อยละ 61

เอลวี (Alvi, 1965 อ้างใน เทียมจันทร์ จาคุกัญญาประทีป, 2523) ได้ศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้นักเรียนหญิงในภาคพื้นเอเชีย ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาไม่มีโอกาสศึกษาต่อในระดับมัธยม พบว่าส่วนมากเป็นเพราะความยากจนและมีการจ้างแรงงานเด็กในงานเกษตรกรรม นอกจากนี้เป็นเพราะทัศนคติที่มีต่อการศึกษาของหญิง

อดัมส์ (Adams, 1967 อ้างใน สุริยา บุญเฉลิม, 2536) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการโยกย้ายตำแหน่งงานและการปรับตัวของชาวอเมริกัน พบว่าบิดามารดาที่มีระดับการศึกษาสูง บุตรของครอบครัวนั้นจะได้รับการศึกษาสูงด้วย ส่วนบิดามารดาที่มีการศึกษาค่าความต้องการที่จะให้บุตรได้รับการศึกษาสูงมีน้อยมาก

แคนเดล และ เลสเซอร์ (Kandel and Lesser, 1969 อ้างใน สุริยา บุญเฉลิม, 2536) ได้ศึกษาเรื่องแผนการศึกษาของวัยรุ่นในสหรัฐอเมริกา พบว่าทัศนคติของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์โดย

ตรงต่อการศึกษาของบุตรมากกว่าสถานภาพทางเศรษฐกิจ และความคิดเห็นของผู้ปกครองมีอิทธิพลมากกว่ากลุ่มเพื่อนในเรื่องการศึกษาต่อ

บาเบอร์ (Baber, 1975 อ้างใน สุริยา บุญเฉลิม, 2536) ได้ศึกษาเรื่องการแบ่งชั้นทางสังคมพบว่า คนที่มีการศึกษาสูงมักมีแนวทางให้บุตรได้รับการศึกษาสูงด้วย

จากการศึกษาในเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า เพศ สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจสังคม การศึกษา และอาชีพของผู้ปกครอง จำนวนบุตร ลำดับที่ของการเป็นบุตร และการคมนาคมนับเป็นตัวแปรที่สำคัญในการศึกษาค้นคว้าทั้งสิ้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมากำหนดเป็นตัวแปรอิสระต่อไป

2.6 สรุปรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยทบทวนมาได้กำหนดเป็นตัวแปรในกรอบแนวคิด ในการวิจัย ดังนี้

1. ตัวแปรปัญหา กำหนดให้การตัดสินใจเรียนต่อของเด็กและเยาวชนเป็นตัวแปรปัญหา
2. ตัวแปรอิสระ กำหนดให้มีตัวแปรอิสระ 4 กลุ่มดังนี้

2.1 ตัวแปรปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ จำนวนพี่น้อง ลำดับที่ของการเป็นบุตร

2.2 ตัวแปรปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระยะห่างของโรงเรียนที่ใกล้ที่สุดกับชุมชน

2.3 ตัวแปรปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพของผู้ปกครอง การศึกษาของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว

2.4 ตัวแปรปัจจัยด้านลักษณะทางจิต ได้แก่ สุขภาพจิต การควบคุมตนเอง แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

3. ตัวแปรตาม กำหนดให้ การตัดสินใจเรียน และไม่เรียนต่อเป็นตัวแปรตาม ตัวแปรต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปใช้ในการศึกษา ปรากฏในกรอบแนวคิด ตามแผนภูมิที่ 2.1

แผนภูมิที่ 2.1
กรอบความคิดในการวิจัย

